

KULTURI ZAGOTOVITI RAST IN RAZVOJ

I. OCENA STANJA

Kultura je temelj nacionalne zavesti in istovetnosti, zato ji mora država posvečati posebno pozornost in ji omogočati rast in razvoj, smo zapisali v našo oceno stanja in srednjeročni načrt leta 2004. Temeljno usmeritev kulturne politike je v naslednjih letih 2005-2008 predstavljal in začrtal Nacionalni program za kulturo. Tej usmeritvi kulturne politike se je stvarno oprijemljivo sledilo do konca leta 2008, v naslednjih letih pa le toliko, kolikor je bilo potrebno zaključiti bogat investicijski cikel, ki se je začel v obdobju 2005-2008. Gmotno stanje v kulturi se je začelo občutno slabšati. Država je sicer na deklarativni ravni posvečala kulturi posebno pozornost, v stvarnosti pa njene rasti in razvoja ni spodbujala dovolj.

Eden od pokazateljev, ki kaže na to, je položaj samozaposlenih v kulturi. Število tistih, ki jim država plačuje prispevke za socialno varnost, se povečuje. Od okoli 2000 ustvarjalcev, ki so imeli svobodni status pred desetimi leti, je država plačevala omenjene prispevke 1400-tim, v letu 2016 je vpisanih v razvid okoli 2600 svobodnih ustvarjalcev, država pa plačuje tovrstne socialne bonitete več kot 1800-tim. Procentualno ostaja razmerje med številom vpisanih dovolj »premožnih svobodnjakov« in številom vpisanih »nezadostno premožnih«, ki jim država plačuje prispevke, enako, dejansko pa se število slednjih močno povečuje. S takšnim podpiranjem kulturnikov se ne omogoča rasti in razvoja kulture, ampak se spreminja ministrstvo za kulturo v vse večji meri v socialno ustanovo za tiste, ki so potisnjeni v vedno večje siromaštvo. Problem v bistvu utrjuje in pogloblja, ne pa rešuje, tudi novela krovnega zakona za kulturo, ki predvideva podaljšanje plačila socialnih pravic iz tri na pet let tistim kulturnikom, ki ne zmorejo v polni meri vzdrževati samih sebe. Enako je kazal na vse slabši položaj med kulturniki pred leti sprejet ponižujoči ukrep o t.i. kulturni žepnini. Omenjeni položaj samozaposlenih v kulturi tako prepričljivo ponazarja na eni strani vse slabši položaj v kulturi na sploh, na drugi strani pa dobivamo z omenjenimi ukrepi nekakšne državne reveže na področju kulture, njene rasti in razvoja pa dejansko ne rešujemo.

Drug tak pokazatelj, ki zavira rast in razvoj na področju kulture, pa je manjšanje sredstev za kulturo v državnem proračunu. Ne samo, da zmanjšan proračun za kulturo logično krni programske vsebine, ki se hkrati krnijo tudi s tem, da se ob zmanjšanem proračunu vzdržuje še vedno več tistih, ki si ne morejo sami plačati socialne varnosti, ampak se kulturni »programski obrat« na nekaterih področjih do določene mere oži tudi z manjšim številom zaposlenih v javnem sektorju (npr. na področju muzealstva, filma). Če je bilo leta 2008 namenjenih za kulturo iz državnega proračuna 178.121.000 EUR, je v letu 2017 namenjeno za kulturo iz državnega proračuna 148.381.000 EUR, s predvidenimi evropskimi sredstvi pa naj bi se obogatil ta proračun za okoli 6.841.000 EUR (skupaj 155.222.000 EUR). Ob tem seveda ne vemo, kolikšna bo dejanska realizacija proračuna in kolikšna bodo pridobljena sredstva iz EU. Glede na lansko izkušnjo ne moremo biti optimisti, saj je bilo obojih sredstev, porabljenih in pridobljenih, manj, kot je bilo predvideno. V letu 2008 sta predstavljala proračun in realizacija na področju kulture 2,10% državnega proračuna, v letu 2017 pa predstavlja proračun skupaj s predvidenimi sredstvi iz EU 1,63% državnega proračuna. Tudi v letu 2018 je predviden porast sredstev za kulturo le za 0,01%, to je skupno 1,64% državnega proračuna. Glede na to, da državni proračun za leto 2017 predvideva davčnih in nedavčnih prihodkov ter prejetih sredstev iz EU v višini 8.846 milijonov EUR, kar je približno toliko, oziroma celo nekaj več kot je bil proračun leta 2008, za kulturo pa je namenjenih znatno manj sredstev kot jih je bilo leta 2008, se jasno kaže slabšalen odnos do kulture in kulturnikov s strani sedanje vlade in ministra za kulturo. Vrhu tega pa je jasno tudi to, da še po desetih (!!!) letih, to je od leta 2008 do 2018, delež za kulturo v državnem proračunu ni dosegel nekdanje vsote, ki je kulturi zagotavljala obetavno rast in razvoj.

II. PROGRAM ZA PRIHODNOST

Cilj in prioritete kulturne politike

Cilj kulturne politike je zagotoviti svobodno udejstvovanje vsakega državljana v kulturne življenju, kar je ena od človekovih pravic, kot jih določata Splošna deklaracij o človekovih pravicah in Mednarodni pakt o gospodarskih, socialnih in kulturnih pravicah.

Prioritete kulturne politike so:

- ustvariti razmer za to, da vsakdo po svoji presoji lahko sodeluje v kulturnih dejavnostih ali ima dostop do kulturne dediščine, ki jo ceni;
- spodbujati iskanja odličnosti in dajanje priznanj tistim na širšem področju kulture, ki služijo skupnemu dobremu;
- skupaj z drugimi dejavniki delovati tako, da se kulturne vrednote in odličnost uveljavljajo na vseh področjih naše družbe.

Ob morebitnem nastopu nove vlade bo moral delež za kulturo doseči izhodiščno raven iz leta 2008, če želimo, da bo dobilo področje kulture ponovno ustrežnejšo podlago in spodbudo za umetniško kreativno rast. V izvajanju kulturne politike, ki bo ostala zavezana usmeritvam in napotilom Nacionalnega programa za kulturo, velja izpostaviti, kar smo v preteklih letih že večkrat poudarili, in dodati še naslednje:

Potrebno bo močnejše povezati ves slovenski kulturni prostor in hkrati krepiti kulturno identiteto pokrajin (z narečji vred). Tu bo moralo biti poudarjeno sodelovanje na vsej vertikali od ljudske, to je ljubiteljske kulture (povečana vloga JSKD), do profesionalne, to je tako institucionalne (povečana dejavnost osrednjih kulturnih gledaliških, galerijskih, glasbenih in dediščinskih institucij) kot neinstitucionalne kulture. Pobude naj bi v večji meri prihajale iz matice, torej iz jedra države, ki bo morala tem pobudam nuditi povečano materialno zaledje. S tem v zvezi bo morala slovenska kulturna politika posvetiti tudi večjo pozornost slovenski leposlovni, strokovni in znanstveni knjigi (humanistiki) ter njihovim avtorjem. Slovenski jezik ima namreč identitetno mesto v naši državni skupnosti. Jezik je tista povezovalna sila in temelj narodove biti, ki vzpostavlja

skupnost kot politično, družbeno, kulturno in nenazadnje tudi kot ekonomsko bit. Jezik predstavlja in vzpostavlja za narod vseobsegajoči življenjski okvir, v katerem narod kot nacionalna bit oblikuje svoje zahteve do sebe in do drugih. Ministrstvo za kulturo je zato med prvimi poklicano, da s svojimi politikami kulturno moč Slovencev kot nacije utrjuje v svojem lastnem prostoru in jo prepoznavno umešča v evropski in svetovni prostor.

Ker se prav v knjigi najbolj odraža nacionalna bit prek jezika, ki je temelj našega pogleda na svet in zavesti o nas samih, mora država omogočiti njeno dostopnost ter znižati njeno davčno obremenitev na dopustnih 5%.

Varstvo in ohranjanje kulturne dediščine je izvirna naloga države, ker praviloma le država lahko zagotovi učinkovito usmerjanje razvoja, ki bo spoštovalo dediščinske vrednote in jih kreativno nadgradilo. Naloga države je tudi, da opolnomoči posameznike in skupnosti, ki cenijo dediščino, da prispevajo k njeni obogatitvi. Ministrstvo danes ni primerno organizirano, da bi bilo kos nalogam, ki jih nalaga sodobno razumevanje naravne in kulturne dediščine. Javno službo varstva bi bilo zato potrebno nujno modernizirati. Varstvena politika je bila načelno vključena v vladne strateške dokumente, vendar dejansko izvedbo njenih nalog v zadnjih letih ni bila možna, ker so bila finančna sredstva za izvedbo njenih nalog drastično zmanjšana. Že v letih 2004 do 2008 je višina sredstev za kulturno dediščino nihala (na primer od 6.379.000 EUR leta 2006 na 5.642.000 EUR v letu 2008), med tem ko so v zadnjih letih 2014 do 2017 sredstva sicer naraščala, a so se v odnosu do obdobja izpred desetih let drastično znižala (od 1.557.000 EUR v letu 2014 na 2.536.000 EUR v letu 2017). Varstvena politika se mora nujno spremeniti, sredstva zanjo se morajo znatno povečati, hkrati pa mora varstvena razsežnost postati normalni sestavni del strateških dokumentov pri vseh tistih resorjih, ki neposredno vplivajo na varstvo dediščine (ministrstva za okolje in prostor, izobraževanje, gospodarstvo).

Tu bo potrebno:

a) z omenjenimi ministrstvi vzpostaviti medresorsko koordinacijsko telo, ki bo dejavno in ne zgolj deklarativno oblikoval učinkovite politike in naložil konkretne materialne odgovornosti pri izvedbi skupnih projektov;

b) premisliti možnost priključitve turizma v resor kulture in intenzivirati sodelovanje med ponudniki kulturnih in turističnih storitev. Kulturni turizem bi moral postati, glede na sedanjo premajhno izrabo kulturnih in naravnih potencialov, pomembna gospodarska panoga;

c) premisliti možnost združitve nacionalnih muzejev po zgledu Avstrije, Češke, Madžarske. Razraščanje slovenskih muzejev je doslej potekalo v smeri razraščanja in ustanavljanja novih muzejev tudi na račun obstoječih nacionalnih, ki so dejansko v zelo nezavidljivem položaju (na primer Prirodoslovni muzej in Narodni muzej). MK mora skrbeti predvsem za nacionalno državno raven, na katero pa se skuša prevaliti vse lokalno in malo širše od lokalnega. Država mora zagotoviti v prvi vrsti podlage za odlično delovanje nacionalnih muzejskih institucij, za predstavitev njihovih nacionalno pomembnih zbirk, s tem v zvezi pa je potrebno zagotoviti ustrezne prostorske, strokovne in raziskovalne pogoje. V tem kontekstu morata dobiti s strani MK absolutno prednost v naslednjem obdobju prav Prirodoslovni in Narodni muzej. Z združitvijo nacionalnih muzejev v eno samo institucionalno mrežo bi se odprle možnosti pri razvoju muzejske dejavnosti, prišlo bi do sinergije pri izvajanju javne službe, prišlo bi do boljše izrabe strokovnih moči in izkušenj ter nenazadnje, z združitvijo bi se omogočila racionalizacija poslovanja.

Končno bi bilo potrebno uvesti (in ne le obljubljeni) davčne olajšave za mecene, donatorje in sponzorje, ki bi vlagali v kulturo, saj stimulatívna davčna politika povsod po svetu prispeva h kulturnemu razcvetu. Davčnih olajšav mora biti deležno gospodarstvo za vlaganje v ponovno uporabo ali obogatitev dediščine ali v kulturno infrastrukturo. Pozornost bo potrebno usmeriti tudi v to, da gospodarstvo prepozna soodvisnost obeh področij, v katerih pomeni več kulture boljše gospodarstvo in več gospodarstva boljše kulturo.

Da bi vzpostavili boljše razmere za produkcijo umetnosti in kulturne dejavnosti, bo potrebna tudi celostna rešitev statusa samozaposlenih ustvarjalcev v kulturi. Vsi dosedanji poskusi niso dali zadovoljivih rezultatov, ampak gredo rešitve, ki to niso, kot je opisano že na začetku, v smeri nezmerne povečevanja števila samozaposlenih in hkrati potiskanja samozaposlenih na družbeni rob. Dosedanji sprejeti ukrepi gredo pravzaprav v smeri svojevrstne stigmatizacije

določenih ustvarjalcev, saj ustvarjajo, kot rečeno, nekakšne »državne reveže« v kulturi. Tudi zato velja premisliti možnost, da se vprašanje samozaposlenih izloči iz Zakona o izvajanju javnega interesa v kulturi in se pripravi poseben zakon, ki bo urejal to vprašanje tako, da se bo status samozaposlenih uskladil z direktivo o storitvah. Ključno rešitev tega vprašanja bo, v kolikor bo prišlo do novega zakona, prinesel zakon, ki bo omogočil samozaposlenim in zasebnim zavodom, ki delujejo v javnem interesu na področju kulture, ustanoviti zadrugo, ki jo bo v določenem deležu sofinancirala država. Državno sofinanciranje bo namenjeno zavarovanju članov zadruge za čas brezposelnosti. Naloga zadruge bo med drugim izoblikovanje kriterijev za pridobitev statusa samozaposlenega v kulturi ali zasebnega zavoda, ki deluje v javnem interesu. Zdaj so kriteriji za pridobitev statusa in pridobitev pravic, ki iz statusa izhajajo, presplošni in dopuščajo preveč interpretacij. Posledica te ohlapnosti je vrsta nedoslednosti in pogosto poljubnost pri pridobitvi tega statusa. Med naloge zadruge bi seveda sodilo tudi posredovanje med člani zadruge kot ponudniki storitev in naročniki storitev. Delo članov zadruge bi bilo deležno posebnih olajšav, hkrati bi v zadrugi določili po posameznih poklicnih dejavnostih svojo vrednost (cenike, tarife), enotno delovanje navzven, poleg tega bi zadruga opravljala za člane tudi vse administrativne storitve. Člani zadruge bi preko zadruge lažje uveljavljali svoje pravice.

Štipendije in rezidenčne udeležbe za ustvarjalce v kulturi pomenijo eno najbolj uspešnih neposrednih podpor avtorjem, saj zagotavljajo primerne pogoje za delo in sodelovanje tudi v mednarodnem prostoru. Bistvene pridobitve štipendij, rezidenčnih udeležb kot tudi razstavnin so pomembne pri urejanju položaja ustvarjalcev, saj se z omenjenimi načini podpore zagotovi neodvisnost in mobilnost umetnikov. Ob verjetni boljši ureditvi položaja samozaposlenih v kulturi in s tem ob zmanjšanju števila transferjev, ki so namenjeni plačilu socialne varnosti, bi bilo smotrno povečevati prav število študijskih in delovnih štipendij ter rezidenčnih udeležb na vseh področjih umetnosti.

Ob popolni pojmovni in strokovni zmedi, ki vlada na MK v zvezi z medijsko politiko, ne gre predlagati kakšne celovite spremembe zakona o medijih, ampak počakati, da ta vlada odide, saj se na primer z dosedanjo novelacijo zakona v zvezi z glasbenimi kvotami ni izkazala, povsem pa se je celo javno osmešila s

tako imenovano medijsko strategijo, ki ponuja, kot smo lahko prebrali, tudi povsem nemogoče stvari (na primer še tri javne TV programe). Lahko pa povsem nedvoumno ugotovimo, da je medijski prostor v naši državi glede na pluralna demokratična merila zatesnjen, da so osrednji privatni mediji pristranski in enostranski, ter da je postalo povsem nedvoumno jasno, da imajo vsi privatni mediji povsem jasen politično pristranski in ideološko izključujoč predznak. V letih 2004 do 2008 je bila medijska svoboda v Sloveniji po lestvicah, ki jih pripravljata instituciji Reporters without borders in Freedom House, višja kot v kasnejših letih od leta 2009 naprej. Kljub temu je vlada v letih od 2004 do 2008 doživljala izjemne napade in sramotitve tudi v mednarodnem prostoru (t.i. podpisniki 571 itd.). Danes, ko je tudi javna hiša RTV Slovenija, vzdrževana predvsem s prispevki državljanov, postala v dobršni meri pristranska predvsem v informativnem programu (pritlehen ideološki ekskluzivizem je prisoten v celi vrsti oddaj; pa, če omenimo le v zadnjem času, celo ob ameriških volitvah, ko so se novinarji pokazali ob nezrelem navijaštvu tudi kot popolni nevedneži; ali pa ob nedavnih poskusih uvedbe cenzure ob dokumentarnem filmu o JLA avtorja Valentina Areha; pa ob ignoriranju temeljne naloge tretjega parlamentarnega programa, kjer so začeli predvajati tudi »jugoslovanske združitevne« oddaje ameriško jugoslovanske TV N1, itd. itd.), je potrebno na MK t.i. medijski sklad usmeriti predvsem v podporo medijem, ki so v manjšini in marginalizirani, tako da se bo skušalo vsaj nekoliko omiliti prevladujoče medijsko enoumje. Oblikovati bo potrebno možnost, da dobijo zainteresirani državljani korektne informacije o dogajanju doma in v svetu.

Glede investicij bo potrebno oživiti Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi (nekdaj t.i. Zakon o kulturnem tolarju). Določbe zakona se sicer niso nikoli v celoti uresničevale, saj občine praviloma niso mogle zagotoviti svoje finančne obveznosti – soudeležbe pri izvedbi projektov. Kljub temu pa učinki zakona niso zanemarljivi. V državi se je zgradilo celo vrsto kulturne infrastrukture, hkrati pa je bil narejen nabor predlogov, za katere je veljalo prepričanje, da jih je potrebno uresničiti. Morebitni obnovljeni zakon bo oblast na vseh ravneh v večji meri zavezoval, da ponujeno možnost uporabi in da pride do uresničitve projektov prej, kot bi sicer prišlo, še posebej, če se pri tem aktivirajo evropska sredstva. Sicer pa bo

potrebno začeti z novim investicijskim ciklom, ki je bil po letu 2008 v veliki meri prekinjen, saj so investicije v dobršni meri zamrle. Potrebno bo pripraviti dolgoročnejši investicijski načrt, ki bo realno ocenjen in uresničen. Med prioritete pa velja posebej izpostaviti gradnjo depojev za Arhiv Republike Slovenije, novogradnjo Prirodoslovnega muzeja Slovenije, obnovo oziroma novogradnjo ljubljanske Drame ter obnovo Narodnega muzeja Slovenije.

Na področju zakonodaje bo potrebno preveriti in morebiti posodobiti Zakon o RTV Slovenija; posodobiti, popraviti oziroma dopolniti Zakon o medijih; popraviti (določbe o dostopnosti arhivskega gradiva), posodobiti oziroma dopolniti Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih.

Na področju uveljavljanja slovenske kulture v mednarodnem prostoru bo treba izkoristiti priložnost pridobitve Znaka evropske kulturne dediščine. Slovenija je doslej uspela z uvrstitvijo Bolnice Franje (po rušilnih poplavah obnovljena v letih 2007 do 2010) in Spominske cerkve na Javorci (obnovljena med 2004 in 2005) na ta seznam. Velike možnosti za vpis na ta seznam ima predlog, ki prepoznava simbolno vrednost Prešernove Zdravljice za Evropo in njeno povezovanje. Zdravljica je nastala v času prebujanja evropskih narodov v letu 1848, v vseh slovenskih deželah nekdanje monarhije se je uveljavila kot izraz narodne (samo)zavesti in hkrati želje po povezovanju z drugimi narodi na podlagi idej o svobodi in enakopravnosti – ali kot Prešeren pravi: idej o edinosti, sreči in spravi. Skupaj z njeno uglasbeno inačico Stanka Premrla so je Slovenci vzeli za svojo neformalno himno še mnogo pred tem, ko jo je na podlagi našega referendumu o samoodločbi slovenska Ustava leta 1991 Zdravljico povzdignila v državno himno. Številni tujci priznavajo, da v primerjavi s himnami večine držav Prešernova Zdravljica jasno izpričuje evropskega duha in v njej vidijo vzporednico z Beethovno in Schillerjevo Odo radosti kot himno združene Evrope.